

Hur stor är arealen odlad myrjord i Sverige?

Av statsagronom Lars S. Agerberg, Statens Jordbruksförsök, Uppsala.

Rationaliseringssträvandena för att förbättra jordbruksdriftens ekonomiska betingelser har under senare år medfört nedläggning av ganska betydande arealer åkerjord, främst sådana med avsides läge, försvårad brukning och på annat sätt mindre värdefulla områden. Ofta har avvecklingen främst träffat myrödlingsmark på utskiften långt från gårdarna. Allmänt får det givetvis anses fördelaktigt och eftersträvansvärt, att särskilt arbetskrävande och kostsamma arealer tas ur bruk. Å andra sidan begår man säkerligen ett ödesdigert misstag om man generellt och utan grundlig kännedom om deras natur och egenskaper utdömer alla myrjordar som sådana. Inom landet finns omfattande myrarealer med högt odlingsvärde och många betydande jordbruk skulle knappast kunna fortbestå utan sin tillgång på godartad myr.

Många myrjordar löper emellertid risk att försvinna inom en inte alltför avlägsen framtid på grund av andra — mera naturbetingade — orsaker än bortrationaliseringen. Det är därför i dagens läge av vikt att man bildar sig en uppfattning om hur stora arealer organogen jord, som alltså ligger under bruk inom landet, samt om möjligt hur dessa i framtiden lämpligast bör disponeras. Vissa delar är nämligen helt säkert av den beskaffenhet, att de snarast borde överföras exempelvis till skog. I många fall måste åtgärder för deras bevarande i odling övervägas och åter andra kan under avsevärd tid brukas tämligen fritt utan att mera svårbesvärad problem uppstår.

När det gäller landets totala areal odlad, organogen jord finns ännu inga mycket tillförlitliga uppgifter att få. De värden, som hittills angivits i olika sammanhang, grundar sig samtliga på mer eller mindre erfarenhetsmässig, subjektiv skattning, endast i ringa grad understödd av faktiska undersökningar. I följande tabell lämnas en översikt av sådana arealskattningar från olika tillfällen.

De i tabellen anförda siffrorna för år 1920 har hämtats ur tabell III i ett av «Konstgödselsakkunnige» till Kungl. Jordbruksdepartementet den 10/3 1921 ingivet betänkande med överarbetning avlämnad i nov. 1922. Om tillkomsten av tabellmaterialet har de sakkunniga meddelat: «Till grund för dessa beräkningar ligga av Sveriges Geologiska Undersökning och Svenska Mosskulturforeningen utförda planimetreringar, för Värmlands läns torvmossareal de resultat den s.k. Värmlandstaxeringen lämnat, samt uppgifter av H. Steinmetz över areal vattensjuk mark. Vidare har förutsatts att torvmarker under de senare åren varit vad som väsentligen nyodlats, åtminstone

Omfattningen av arealen odlad myrjord, länsvis vid olika tidpunkter samt bedömning av översvämningsrisker 1961.

Länsbokstav och län	Bedömd areal odlad myrjord, 1000-tal ha					Areal med över- svämningsrisk, 1000-tal ha, bedömd 1961	
	År 1920	År 1937	År 1949	År 1961		myr- jord	mineral- jord
				Total	Därav på sediment		
B Stockholm	38	23.5	24.5	10.3	8.0	1.5	1.5
C Uppsala	25	21.0	32.1	16.0	11.5	0.9	0.7
D Södermanland . .	30		26.2	30.0	18.0	2.0	0.5
E Östergötland . .	41		—	10.0	4.0	1.5	0.5
F Jönköping	39		28.1	25.0	10.0	0.9	1.2
G Kronoberg	27	23.3	19.9	18.0	7.2	1.0	0
H Kalmar N	} 45		19.1	} 36.5	19.2	3.9	2.2
Kalmar S			13.4				
I Gotland	23		15.1	17.0	13.6	5.0	1.0
K Blekinge	9		11.7	9.0	3.6	1.5	0.3
L Kristianstad . . .	42		9.3	9.0	2.0	3.0	3.0
M Malmöhus	21		3.3	3.0	0.8	—	—
N Halland	20		5.8	27.0	15.8	0.2	0.2
O Göteb. o. Bohus	3		—	—	—	—	0.3
P Älvsborg N	} 47		9.1	9.0	5.4	2.1	3.7
Älvsborg S			19.7	14.0	8.0	0.6	0.3
R Skaraborg	56		28.5	38.0	10.0	1.5	0.5
S Värmland	14	10.7	7.4	7.0	6.5	1.5	5.0
T Örebro	25		18.5	22.6	14.0	5.5	2.5
U Västmanland . .	27		16.2	20.0	16.0	6.0	2.5
W Kopparberg . . .	14		5.5	6.0	5.0	0.3	1.0
X Gävleborg	16		10.1	12.5	8.0	1.2	1.0
Y Västernorrland .	21		10.3	10.0	7.0	0.2	0.1
Z Jämtland	22		19.7	10.0	2.5	0	0
AC Västerbotten . .	28		46.1	19.0	9.5	1.1	1.5
BD Norrbotten . . .	12		27.7	22.5	12.0	0.3	0.7
Summa	645		427.3	401.4	217.6	41.7	30.2

inom flertalet län.» Uppgifterna synes sålunda i viss mån bygga på en objektiv mätning, men i vilken utsträckning denna kan anses representativ är icke möjligt att avgöra. Troligen är arealuppgiften för odlad myrjord avsevärt mindre tillförlitlig än för total myrareal, emedan det med då tillgängligt kartunderlag säkerligen varit mycket vanskligt att skilja odlad jord från oodlad. Utredningen har därför också tydligen anlitat kompletterande, mera subjektiva källor, och tillförlitligheten kan knappast bedömas.

Arealuppgifterna för år 1949 är lämnade av en utredning, utförd av Hushållningssällskapens Förbund och publicerad i Hushållningssällskapens tidskrift nr. 1 år 1953 («Sveriges behov av gödselmedel och kalk»). Primäruppgifterna har erhållits genom en rundfråga till

de enskilda hushållningssällskapen och avser förhållandena år 1949. Inga upplysningar har lämnats om hur de på olika håll konstruerats. Arealen odlad myr är där angiven som andel i % av total åkerareal.

Med kännedom om jordbrukets utveckling under tiden mellan de två första uppskattningarna och den livliga nyodlingsverksamheten särskilt på myrjordar under denna period är det något förvånande att deras areal skulle ha nedgått med nära $\frac{1}{3}$ från 1920 till 1949. Differensen beror därför sannolikt till stor del på osäkerhet i endera eller båda skattningarna. Under alla omständigheter föreligger vissa alldeles påtagliga felaktigheter i den senare. Sålunda redovisas här ingen odlad myrjord i E län – en uppenbar orimlighet – och likaså är arealerna i särskilt N, men också i R län för lågt tagna 1949 jämförda med 1920 och 1961 års uppgifter. Tyvärr kan man inte heller av den officiella jordbruksstatistiken få en klar uppfattning om utvecklingen av åkerjordsarealen i stort. Tid efter annan har förskjutningar skett i arealindelingsgrunderna. Längre perioder av stadigt ökande åkerjordsareal har avbrutits av tvära nedgångar, som tydligen till stor del berott på hur ängs- och betesmark etc. redovisats.

Vid 1937 års allmänna jordbruksräkning infordrades bl. a. uppgifter angående åkerjordens fördelning på torvmarksjord och fastmarksjord. Materialet blev emellertid alltför ofullständigt för att medge någon riksomfattande översikt. Statistiska Centralbyrån kunde dock göra en summarisk sammanställning för fyra av länen, och kom därvid till de arealer, som återges i tabellen.

År 1945 beräknade *Hjertstedt* (Svenska Vall- och Mosskultur-föreningens Kvartalsskrift år 1946, sid. 256) på grundval av 1920 års arealer och med tillägg av därefter tillkomna nyodlingar på myrjord totalarealen odlad myr till 705 000 ha.

Till jämförelse med 1949 års totalareal odlad myrjord, 427 300 ha, kan också nämnas, att *Strömblad* i avhandlingen «Om skogsbygdsjordbrukets hinder och hjälp» (Växjö 1953) anger i runt tal 500 000 ha som resultat av en rundfråga till landets jordbrukskonsulenter år 1948.

I tabellen lämnas även uppgifter avseende år 1961. Dessa har erhållits efter en rundfråga från den s.k. myrkomittén år 1961 till samtliga hushållningssällskap (HS) och lantbruksnämnder (LN). I förfrågningsbegärdes uppgift om

1. Arealen odlad myrjord inom resp. län. Sättet för bedömning härav skulle anges.
2. Hur stor del av denna areal som ansågs ligga på
  - a. Sedimenterad jord
  - b. Morän.
3. Storleken av den areal där risk förelåg för översvämning vid rikligare nederbörd på

- a. Myrjord
- b. Mineraljord.

Det anhölls dessutom, att vederbörande skulle i korthet ange sin uppfattning om den framtida dispositionen av resp. läns myrodlingar. I den följande diskussionen av svaren skall för korthets skull anges endast länsbokstäver (se tabellen) och beteckningarna HS och LN för resp. uppgiftslämnare. Gemensamma svar har i många fall avlämnats, men i en del län skiljer sig uppgifterna något. På grund av vissa skäl har som regel i tabellen återgivits den högre arealsiffran. Orsaken härtill är vanligtvis att den ena uppgiften grundats på en frekvensberäkning över markkarteringsproven, men att man å andra sidan påpekat, att jordartsfördelningen i denna provtagning inte är fullt representativ. Myrjordarna har nämligen blivit systematiskt underrepresenterade, beroende på bl. a. följande omständigheter:

1. På jämna torv- och mossjordar tas i allmänhet proven glesare.
2. Utägor utelämnas ofta vid markkartering, och just dessa består i större utsträckning av myrjord.
3. Provtagaren utelämnar ofta medvetet mindre myrjordsskiften för att undgå de mera kostsamma volymvikts- och totalkalkbestämningarna.
4. Markkarteringen har större omfattning i de bättre jordbruksdistrikter och på de större egendomarna, som har relativt mindre areal organogen jord.

Arealuppgifterna för 1961 avviker på en del håll ganska starkt från de äldre. Så är särskilt fallet i B, E, N, Z och AC län. Även Skånelänen redovisar avsevärt mindre arealer än 1920, men ungefär samma som 1949. Tyvärr har även nu mera fasta hållpunkter för bedömningen i regel saknats. En subjektiv, summarisk skattning måste – även om den grundas på långvarig erfarenhet – bli mycket osäker. I många fall har endast en sådan skattning kunnat ske genom länsorganens tjänstemän: konsulenter och instruktörer. Därutöver har i vissa län ortsombudens mening inhämtats och skattningen skett sockenvis, vilket kan ge ett något mera underbyggt resultat. I en del fall har andra hjälpmedel använts, t. ex. beräkningar på grundval av geologiska kartorna (E, P, T län), granskning av längder över dikningsverksamheten (I, P, T, Y län), frekvensberäkningar på markkarteringsprov (C, D, G, P, U, X, Z, AC län) samt mer eller mindre omfattande, verkliga inventeringar (norra delen av B, Örbyhus' sockengillesområde i C, H län år 1956, undersökning av underlag för hampodling 1953–61 i I län samt BD län år 1944).

Enligt vad ovan anförts ger sannolikt frekvensen myrjordsprov i markkarteringen för låga värden på arealer odlad myrjord. Detta

har även understrukits från flera uppgiftslämnare, som i regel justerat de erhållna talen något uppåt.

Sluppmässigt uttagna provplatser enligt vad som tillämpas i Statistiska Centralbyråns objektiva skördeuppskattningar kan förväntas ge mera representativa frekvenstal än den vanliga markkarteringen. Fråga är dock om man ens vid ett sluppmässigt val av provplatser kan få utodlingar och småskiften tillräckligt företrädde. Då det gäller att avgöra om en jord skall anses som organogen, d.v.s. har en mullhalt av minst 20 %, ligger ytterligare en vansklighet i att fältbedömning och laboratoriebestämningar kan ge rätt divergerande resultat, detta främst beroende på svårigheten att okulärt avgöra till vilken kategori en jord i gränsområdet kring 20 % skall hänföras. Dessa förhållanden belyses i en av docent *Olle Johansson* utförd sammanställning (Markkarteringens representativitet. Stencil 1961) över resultat från den objektiva skördeuppskattningen i C län 1959 och södra P län 1960. Myrjordsproven utgjorde i C län enligt fältbedömning 13.1 %, och enligt korrigerad glödningsförlust bestämd på laboratorium 10.9 %, och enligt en nyare, av *Egnér* utarbetad s.k. dikromatmetod (Manus. 1961), 9.7 %. Frekvensen i den vanliga markkarteringen för åren 1939–1950 var 9.5 %. På motsvarande sätt gav däremot fältbedömningen i P län endast 7.3 % mot 8.5 % för dikromatmetoden och 19 % enligt 1961 års skattning.

Även mot bakgrunden av svårigheterna att fältmässigt bedöma jordarten synes verkliga inventeringar vara enda möjligheten att få en något så när tillförlitlig uppfattning om den odlade myrjordsarealens storlek. Resultaten från H och BD län måste därför tillmätas jämförelsevis hög grad av tillförlitlighet. Inventeringen i förstnämnda län utfördes kommunvis genom sockenombud för fem år sedan, och har endast behövt en lätt justering. Undersökningen av BD län är visserligen av något äldre datum, men utfördes på sin tid synnerligen noggrant som detaljgranskning av varje enskild brukningsdel genom instruktörer och ombud (Norrbottens läns jordbruk I. Landstingets Näringsutredning, 1947). Arealen kan också där ganska väl omräknas till aktuell storlek.

En annan arealuppgift, avseende år 1958, kan också här omnämnas. Sålunda har *Florin* (Sveriges behov av handelsgödsel och kalk. St. Jordbruksförs. särtr. 143, 1961) uppgivit myrjordsarealer för de olika länen. Dessa tal har emellertid erhållits genom omräkning av 1958 års totala åkerareal med samma procenttal myrjord, som användes vid 1949 års skattning. Det finnes därför ingen anledning att här ytterligare diskutera dessa värden.

Bedömningen av hur stor del av myrjordskärnen, som ligger på sedimentärt underlag måste givetvis bli ännu osäkrare än skattningen av totalarealen, även om geologiska kartor på en del håll använts som hjälpmedel. Uppgifterna angående översvämningrisker

kan däremot i flera fall anses ganska tillförlitliga, då de grundar sig på aktuella skördeeskadeundersökningar. Under alla omständigheter är det tydligt, att man för kalkyler och överväganden angående den framtida dispositionen av omfattande åkerjordsarealer på myr nödvändigtvis behöver mera tillförlitliga primäruppgifter. Trots det inte helt uppmuntrande resultatet av 1937 års allmänna jordbruksräkning bör detta dock ha gett vissa erfarenheter. Det är därför synnerligen önskvärt, att man snarast möjligt söker anskaffa erforderliga arealuppgifter på denna väg genom en väl utarbetad och lättbegriplig frågeställning.

En del av de år 1961 tillfrågade länsorganen har berört frågan om den framtida dispositionen av vissa myrmarker. LN i D län har sålunda framhållit, att man efter granskning av åtskilliga myrjordar i kritiskt läge (försvårad vattenavledning, bortodlingsproblem etc) kommit till den uppfattningen, att skogsplantering ej alltid är en lämplig lösning, utan man borde närmare utreda möjligheterna för en «konservering» genom mångårig vall, beten el. dylikt. — HS i F län anser myrjordarna vara en värdefull tillgång om de användes uteslutande för en rätt bedriven vallodling, vilken närmare diskuteras. LN i samma län har samma uppfattning men bedömer att kanske inemot hälften av myrodlingarna där kommer att nedläggas. — Från HS i G län framhålles, att organogen åker så småningom kommer att försvinna, och att man bör disponera den för mångårig vall, bete eller skogsodling innan det är för sent. — Även från HS och LN i I län understrykes vallodlingens betydelse för vidmakthållande av myrodlingarna. Det föreslås korn som insåningsgröda och hampa som sanerande gröda efter 5–7 års vall. — I N län beräknar HS att myrodlingarna på morän i skogsbygdsområdet, som f.n. disponeras till ca. 35 % för slätter- och betesvall, inom 10 år skall öka denna siffra till 60 % och att samtidigt arealen skall minska med 15 %. — HS i norra P län meddelar att intensiv växtodling kan bedrivas på en mindre del av myrjordsarealen, d.v.s. på väldikade gyttejordar.

I allmänhet kommer dock myrmarken att nyttjas för bete eller skogsodling. HS och LN i södra delen av detta län påpekar att de ofta ganska grunda myrjordarna på morän i stor utsträckning överföres till permanent bete eller skog. Utvecklingen blir delvis beroende på nötkreatursskötselns omfattning. Djupare myrmarker med tillfredsställande avloppsmöjligheter och på sediment torde bibehållas som åker under överskådlig tid. — Ungefär samma synpunkter anlägges av HS och LN i R län. Grunda organogena myrar på sediment bör i regel kunna brukas med normal cirkulation. — LN i T län presenterar en detaljerad planläggning för dispositionen av länets odlade organogena jordar. Invallningar har utförts på 2600 ha och projekterats för 6700 ha. Successivt förbättrad torrläggning och

fortsatt brukning har beräknats för 9000 ha och slutligen avses 4300 ha på morän bli extensivt utnyttjade, främst till bete eller långvarig vall. — HS i X län meddelar att en stor del av den organogena åkerjorden redan dragits ur egentlig jordbruksdrift och anser att fortsatt nedläggning i största utsträckning bör beviljas då dess lönsamhet bedömes som dålig. — HS och LN i Y län anför att en del relativt näringsfattiga myrar i inre delarna av länet kan beräknas bli tagna ur bruk, men att en stor del av myrarealen i kustbygden är godartad och troligen kan brukas som åker avsevärd tid framåt. — HS och LN i Z län anger att avsevärda arealer odlad myr på morän och i avsides lägen redan tagits ur bruk. Välbelägna, godartade myrar kommer däremot även för framtiden att vara av betydelse. — Från HS i AC län påpekas, att en avsevärd del odlad myr ligger inom de s.k. avfolkningsbygderna och därför kommer att minska i areal. LN i BD län hänvisar till en år 1958 företagen utredning och uppskattar på grund därav, att 40–50 % av den nu odlade myren kan komma att överföras till skogsmark i en framtid.

Även om de avgivna utlåtandena divergerar något i detaljer kan man dock skönja vissa allmänna uppfattningar. Sålunda torde man vara rätt ense om att grunda myrodlingar på morän och särskilt på blockrikt underlag, avsides läge och med försvårad dikning snarast möjligt bör tas ur bruk. I vissa fall är alternativet utläggning till mer eller mindre permanent bete eller långvarig slåttervall. Djupare, mera välbelägna myrar bör däremot även för framtiden kunna disponeras för något mera differentierat bruk. Vallodlingens betydelse för deras «konservering» får dock understrykas. Godartade organogena jordar, särskilt gyttjor, på sedimentärt underlag, synes allt framgent kunna brukas tämligen fritt, oavsett mäktigheten.

En viss bedömning av frekvensen för olika myrjordarter inom olika län vore också av betydelse för en överslagskalkyl. *Hjertstedt* har i förutnämnda arbete (1946) angivit fördelningen på olika torvslag av undersökta jordprov och därvid i genomsnitt funnit att gyttjorna representerade 11 % och vitmosstorv ungefär samma andel samt att starrtorv (med en del inblandningar) var vanligast med omkring 40 %. *Strömblad* (1953) uppgav som resultat av sin rundfråga år 1948 gyttjor till 10 %, mineralblandade mulljordar 30 %, kärrtorv 40 % och mosstorv 20 %. För ett ytterligare klarläggande även i detta avseende skulle en mera detaljerad inventering vara av stort värde.
